

LES CIUTATS MEDITERRÀNIES I LA MOBILITAT I EL DESPLAÇAMENT DE PERSONES

FLOCEL SABATÉ

Universitat de Lleida i Institut d'Estudis Catalans

De mars més o menys tancats n'hi ha un bon grapat al món. Des d'antic han facilitat el contacte i la relació entre ribes que no sempre són homogènies, sinó tot el contrari, com és prou clar als mars Bàltic, Negre, Roig, de la Xina meridional o del Japó. Més que homogeneïtzar, al llarg de la història han apropiat, comunicat. El Mediterrani no sols se situa en aquest grup, sinó que s'ha beneficiat d'unes circumstàncies específiques que n'han incentivat la funció en la comunicació de persones, bé que sota formats i retrats ben diferents en èpoques distintes.

MAR DE CONNEXIÓ

La latitud en què s'ubica el Mediterrani, amb la seva específica climatologia,¹ afavoreix, si més no, un àmbit propici a l'assentament humà i el desenvolupament d'agrupacions col·lectives, en un escenari alhora difícil però acollidor, com ha remarcat la historiografia tradicional.² També és cert que aquesta posició, encara beneficiada perquè el tancament físic del mar hi aporta uns trets propis,³ fomenta múltiples connexions en molt diferents sentits. Estem afortunadament lluny de les teories de les migracions en què cada canvi detectat a les restes materials era interpretat com una aportació d'una nova invasió, atès que no s'assumia que les societats evolucionen en la seva pròpia dinàmica. Però tanmateix és cert que l'espai mediterrani és una cubeta que incita a ser transitada.

Per tant, la connexió, la relació i la mobilitat humanes se situen en la base i la continuïtat del recorregut històric a la Mediterrània. Cal remarcar que no totes les connexions són iguals, sinó ben diferents. Simplificant, podem definir un model variat segons cada període històric: els assentaments a la protohistòria a la riba del Mediterrani esdevenen centres de capitalitat prou atractius per aplegar milers d'habitants; les colonitzacions de l'època antiga posen en relleu l'ús del mar

per transportar productes comercials i models socials; la separació ideològica de les ribes a l'edat mitjana no menà a una ruptura i clausura a cada costat, sinó a nous viaransys de contacte i intercanvi, fins al punt que l'anomenada *revolució comercial* depèn de la circulació pel Mediterrani i el contacte entre les cultures que l'alenen; els tons bèl·lics dels segles moderns evidencien que el poder no s'ha allunyat del Mediterrani, ans tot el contrari; en el segle XIX i primeries del XX, la contundent emigració cap a l'exterior i la relació colonial imposada pel nord sobre el sud són dos vessants del nou escenari derivat de la Revolució Industrial; i en el segle XXI, el desplaçament de població a les aigües del Mediterrani des del sud i l'est cercant el nord retrata una Europa tancada en si mateixa i temerosa davant de la desigualtat en un món que, just un segle abans, aquesta mateixa Europa es vantava de liderar. Per tant, el desplaçament de persones és un dels trets propis del Mediterrani, que, a la vegada, retrata les circumstàncies històriques dominants.

No hi ha dubte que la imatge que ha ofert el Mediterrani en els darrers anys, com un creixent fossar de fugitius de circumstàncies adverses, als quals, tanmateix, la riba septentrional els barra el pas i els esguarda amb malfiança, ha clivellat encara més la visió de la Mediterrània. La imatge d'una unitat és ben difícil de copsar, mentre que els referents idíl·lics s'esvaeixen. Potser costaria ara de repetir els mots de Josep Pla, quan proclamava:

No he pogut sentir-me mai completament estranger en cap lloc ni en cap port del Mediterrani i em faig la il·lusió de suposar que en aquest ambient, i posats tu per tu, ens entenem tots amb la mirada. Aquesta mar ha creat un comú denominador difícil de definir, però antiqüíssim i cert que es manifesta a través de moltes formes de l'acció positiva i fins i tot en una lúcida, general insatisfacció més o menys resignada.⁴

Actualment, les mirades es continuen copsant amb facilitat, però no són de mútua complicitat sinó, ben sovint, de temor, sigui a l'adversitat patida o a la incapacitat d'admetre l'inconegut, sentiment en uns casos acompanyat de desesperació i en uns altres de rebuig. Tanmateix, la contundent transformació del fenomen migratori en un greu problema humanitari a mitjans

1. José Luis SÁNCHEZ AYLLÓ, «Climatología de las costas de España y Portugal», a Luis Miguel ENCISO RECIO (ed.), *Foro de debate sobre el mar y sus problemas*, vol. 1, Madrid, Sociedad Estatal Lisboa'98, 1998, p. 191-210.

2. Fernand BRAUDEL, «La terre», a Fernand BRAUDEL (ed.), *La Méditerranée. L'espace et l'histoire*, París, Flammarion, 1985, p. 15-44.

3. Juan REBAGLIATO FONT, *Geografía del mundo*, Barcelona, Rodegar, 1968, p. 46.

4. Josep PLA, *Cartes d'Itàlia*, Barcelona, Destino, 2009, p. 8.

de la segona dècada del segle XXI⁵ no deixa de ser un reflex de la incapacitat dels dirigents polítics, socials, econòmics i culturals per llegir adientment els signes dels temps. Ja el 1992 Gérard Noiriel advertia que «depuis une dizaine d'années les problèmes d'immigration et d'identité nationale sont au cœur de l'actualité politique, non seulement en France, mais dans l'ensemble de l'Europe». ⁶ Era una convicció compartida en molts cercles. Per això, just l'any següent, a Catalunya, en una petita publicació, s'advertia que «el gran repte dels pròxims anys de totes les societats occidentals és precisament donar resposta al fet migratori». ⁷ Però curiosament les administracions van avançar molt lentament a l'hora d'abordar el fenomen de la immigració i van partir, com comentava Jordi Garreta, des de la sorpresa i la inactivitat. ⁸ És sorprenent aquesta actitud, perquè, en realitat, des d'un punt de vista social i històric, l'increment del volum de població que es movia des d'una creixent pauperització s'accelerà en aquell just i lògic moment, perquè la generalitzada desregulació del capitalisme ⁹ menava a un neoliberalisme delerós d'incidir en l'ordre global. ¹⁰ Se'n derivà, com a previsible conseqüència, una contundent desigualtat i, corol·làriament, la mobilitat de la població afectada a la recerca d'oportunitats globals en un món mercat —per reprendre, amb Luciano Gallino, ¹¹ aquesta expressió del vaticini previst per Marx i Engels. ¹²

A hores d'ara, ambdues ribes estan relacionades per les dificultats d'una resposta humanitària i la incapacitat d'establir vincles de cooperació, malgrat que aquests perfilen l'única via de futur. ¹³ Mentrestant, la inepti-

tud per establir polítiques comunes d'articulació de les oportunitats que ofereix la immigració ¹⁴ afavoreix la difusió d'actituds primàries, les quals alimenten el temor i el rebuig a l'inconegut, cosa que no deixa de ser font de tensions i una mostra de feblesa arran de la incapacitat per endegar «une philosophie de la rencontre, une volonté de l'échange, une construction de regards croisés». ¹⁵ Per això, la Mediterrània ha esdevingut un *espace conflictuel*, segons diagnostica Philippe Dugot:

Le tableau que l'on peut dessiner de la Méditerranée aujourd'hui n'est ni celui du « creuset des civilisations », ni celui d'un espace dépositaire d'un « vivre-ensemble » et d'un projet commun. C'est au contraire celui d'une mer clivée. Un clivage Nord-Sud d'abord : véritable équateur entre deux hémisphères économiques, la Méditerranée et le siège d'une confrontation violente entre un monde sous-développé et un monde développé. ¹⁶

Aquesta situació ens esperona a incorporar la visió diacrònica, perquè una mirada al llarg de la història, sota circumstàncies ben diverses, permet percebre la continuïtat de la mobilitat de persones per aquest mar i obtenir, així, una visió global sobre reptes i solucions recurrents, amb diferents formes, al llarg dels temps.

En fer-ho, també s'evidencia que aquesta realitat no es pot desconnectar del pes urbà, també tan inherent, secularment, a la Mediterrània. Paul Vidal de la Blanche atribuïa als condicionants en l'aprofitament dels recursos naturals una perenne incitació a concentrar preferentment la població mediterrània en determinades capitals, perquè a partir de «la trobada de condicionaments, *verger* i *marina*, ha nascut una combinació pròpia de la vida mediterrània: la que concentra la població i l'activitat a determinats indrets del litoral, mentre altres resten buits». ¹⁷

Més enllà dels condicionants naturals, no hi ha dubte que totes les societats mediterrànies han estat urbanes, des de la protohistòria fins al present, la qual cosa vol dir que els nuclis urbans han articulat un entorn proporcional al seu vigor, en una escala que par-

5. Berta FERNÁNDEZ i Roderick PACE, «Patterns of Migration Flows», *Joint Policy Study* (Barcelona), vol. 4 (2016), p. 6-19.

6. Gérard NOIRIEL, *Population, immigration et identité nationale en France (XIXe-XXe siècle)*, París, Hachette, 1992, p. 7.

7. Joan OLIART, «Catalunya davant el repte migratori», a *Racisme. Xenofòbia. Societat tancada*, Barcelona, Fundació Rafael Campalans, 1993, p. 55.

8. Jordi GARRETA BOCHACA, *Sociedad multicultural e integración de los inmigrantes en Cataluña*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, 2009, p. 111.

9. José V. SEVILLA, *El declive de la socialdemocracia*, Barcelona, RBA Libros, 2011, p. 153-426.

10. Noam CHOMSKY, *El beneficio es lo que cuenta. Neoliberalismo y orden global*, Barcelona, Crítica, 1999, p. 19-133.

11. Luciano GALLINO, *Globalizzazione e disuguaglianze*, Bari, Laterza, 2000, p. 45.

12. «The need of a constantly expanding market for its products chases the bourgeoisie over the whole surface of the globe. It must nestle everywhere, settle everywhere, establish connexions everywhere. The bourgeoisie has through its exploitation of the world market given a cosmopolitan character to production and consumption in every country.» Karl MARX i Friedrich ENGELS, *The Communist Manifesto*, Londres, Penguin Books, 2002, p. 223.

13. «El futuro del Mediterráneo parece que indefectiblemente requiere de la cooperación mutua, europeos y árabes se necesitan. Los primeros para asegurar su posición en el mundo, relegada hoy a un papel de espectador o de actor secundario. Los segundos para superar la lacra de su larga etapa de subdesarrollo.» Antonio Javier MARTÍN CASTELLANOS, «El desarrollo socioeconómico de los países

del sur mediterráneo y la política de cooperación europea», a Diego MELO CARRASCO i Fernando LAISECA ASLA (eds.), *Europa y el Mediterráneo musulmán. Dinámicas de encuentro y desencuentro*, Viña del Mar, Altazor, 2010, p. 102.

14. Roderick PARKERS i Annelies PAUWELS, «Impact of the Migration Challenges in the EU policy framework», *Joint Policy Study* (Barcelona), vol. 6 (2017), p. 10-37.

15. Manllevem els mots de *Guide Musée des Confluences*, Lió, Musée des Confluences, 2014, p. 10.

16. Philippe DUGOT, «L'Union et son voisinage. Le cas de la Méditerranée», a Bertrand VAYSSIÈRE (ed.), *Penser les frontières européennes au XXIe siècle. Réflexion croisée des sciences sociales*, Brusselles, Peter Lang, 2015, p. 200.

17. Paul VIDAL DE LA BLANCHE, *Paul Vidal de la Blanche: Geografía general i regional: l'obra a Annales de géographie (1891-1919)*, ed. Pau ALEGRE i NADAL, Barcelona, Societat Catalana de Geografia, 2013, p. 244.

teix de les àrees d'influència local i arriba a les ciutats que impulsen els nous models estatals a partir del segle XIX. De fet, una simple ullada a les terres mediterrànies permet copsar-hi tant el ric llegat patrimonial i de referència social concentrat en segles de capitalitats urbanes¹⁸ com la continuïtat i adaptació de centres rectors que teixeixen xarxes de capitalitats sobre el territori.¹⁹ La facilitat per a percebre aquest protagonisme urbà en la generació de l'espai mediterrani ha esdevingut gairebé tòpic: *El Mediterrani ciutat*, titula una obra de divulgació.²⁰

En aquest context, es fa evident que la mobilitat de població i les capitalitats urbanes no poden estar desconnectades. Per això, han de ser estudiades coordinadament, malgrat que usualment les tradicions en l'anàlisi acadèmica les han separat. Enfocar sobre la ciutat permet centrar millor l'estudi de la mobilitat de població, perquè d'una manera o altra tot passarà, en l'espai mediterrani, per la centralitat urbana.

CENTRES URBANS I MOBILITAT DE PERSONES: UNA CONSTANT SECULAR AL MEDITERRANI

Tenint en compte aquesta base conceptual, cal no sols contribuir a il·luminar vies de resolució de les problemàtiques actuals, sinó també reivindicar la perspectiva d'estudi de la funció dels centres urbans en la mobilitat a la Mediterrània al llarg de tota la història de la humanitat. Convé, en aquest sentit, verificar, precisar i enllaçar el fil conductor que la historiografia ha advertit en situar els nuclis urbans i la mobilitat de població en el centre dels fets històrics que han afaïçonat la Mediterrània. En aquest marc, és adient entrecreuar les diferents situacions tot cercant dinàmiques comunes i particularitats. Pot ser el moment oportú per encetar aquesta reflexió després que, al llarg de les dècades precedents, la història hagi assentat un reguitzell de dades en aquest sentit.

Així, s'ha constatat, per exemple, en el cas dels pobles que, des d'altres costes, sobtadament trasbalsaren la Mediterrània oriental, al segle XII abans de la nostra

18. El que percebem com a patrimoni cultural a les viles i ciutats mediterrànies, no deixa de ser el llegat d'un afaïçonament de l'espai públic i el simbolisme del poder en conjuminar els interessos de les elits dirigents i l'assumpció d'una consciència urbana comuna al llarg de la història. Donatella CALABI, «La constitution d'une ville européenne à travers le voyage des types et des modèles», a Yannis TSOMIS, Jean-Louis VIOLEAU i Panos MANTZIARAS (eds.), *Ville-cité. Des patrimoines européens*, París, Picard, 1998, p. 76.

19. Robert E. DICKINSON, *City and region. A Geographical Interpretation*, Abingdon, Routledge, 1964, p. 363-370; Jean-Marc OFFNER i Denise PUMAIN, *Réseaux et territoires. Significations croisées*, La Tour d'Aigues, Éditions de l'Aube, 1996, p. 155-171.

20. Xavier FEBRÉS, *El Mediterrani ciutat*, Barcelona, Edicions 62, 1984; Xavier FEBRÉS, *El Mediterráneo ciudad*, Barcelona, La Vanguardia, 1986.

era;²¹ o en la posterior mobilitat de gent al mateix Mediterrani oriental, en els sentits transversals que marcaren l'Egeu, que possibilità les contribucions de la societat grega;²² o encara en el desplaçament inherent a la difusió d'una homogeneïtzació del Mediterrani gràcies al fet que el creuaren les anomenades *colonitzacions*, que promogueren i enllaçaren uns nítids nuclis rectors.²³ En aquesta darrera dinàmica també hi participà Roma,²⁴ i, de fet, el seu control del Mediterrani i dels ports i nuclis de la seva riba configurà un eix central no pas oposat, sinó complementari a la coetània articulació viària del territori.²⁵ Precisament, el veritable final de l'Imperi romà es pot analitzar a partir de les dades que ofereixen aquests nuclis rectors del Mediterrani,²⁶ i per això la historiografia hi havia deduït un contundent trasbals justament quan, amb l'establiment de les societats islàmiques al sud, els ports d'ambdues ribes es desconnectaren.²⁷ La correcció d'aquesta interpretació permet afirmar que a l'edat mitjana la connexió entre potents ciutats a la riba del Mediterrani s'imposa com un dels eixos centrals del desenvolupament social, econòmic, cultural i polític,²⁸ amb les posteriors adaptacions seculars.²⁹

La historiografia també ha hagut de reivindicar el pes de les ciutats entrelaçades a través del Mediterrani en els segles moderns,³⁰ perquè les noves perspectives obertes en altres mars, pròpiament el que propicien és la connexió de les capitals mediterrànies amb eixos cada cop més globals.³¹ Els trasbalsos demogràfics a

21. Luis PERICOT i Juan MALUQUER DE MOTES, *La Humanidad prehistórica*, Barcelona, Salvat, 1970, p. 254-255.

22. André AYMARD i Jeannine AUBOYER, *Historia general de las civilizaciones*. Vol. 1: *Oriente y Grecia antigua*, Barcelona, Destino, 1981, p. 373-374.

23. Eduard RIPOLL i Enric SANMARTÍ (eds.), *Simposio Internacional de colonizaciones (Barcelona, 1971)*, Barcelona, Instituto de Prehistoria y Arquitectura de la Diputación Provincial de Barcelona, 1974.

24. Jacques HEURGON, *Roma y el Mediterráneo occidental hasta las guerras púnicas*, Barcelona, Labor, 1982, p. 211-212.

25. Raymond CHEVALLIER, *Les voies romaines*, París, Armand Colin, 1972.

26. Averil CAMERON, *The Mediterranean World in Late Antiquity AD. 395-600*, Londres i Nova York, Routledge, 1994, p. 176-186.

27. Henri PIRENNE, *Mahoma y Carlomagno*, Madrid, Alianza, 1970, p. 228-229.

28. Roberto S. LOPEZ, *La révolution commerciale dans l'Europe médiévale*, París, Aubier Montaigne, 1974, p. 85-150.

29. FRANCESCO SOMAINI, «The collapse of city-states and the role of urban centres in the new political geography of Renaissance Italy», a Andrea GAMBERINI i Isabella LAZZARINI (eds.), *The Italian Renaissance State*, Cambridge, Cambridge University Press, 2012, p. 239-260.

30. Luis Miguel ENCISO RECIO (ed.), *Las sociedades ibéricas y el mar a finales del siglo XVI*. Vol. 3: *El área del Mediterráneo*, Madrid, Comisaría General de España en la Expo de Lisboa'98, 1998.

31. Kristof GLAMANN, «El comercio europeo (1100-1750)», a Carlo M. CIPOLLA (ed.), *Historia económica de Europa*. Vol. 2: *Siglos XVI y XVII*, Barcelona, Ariel, 1987, p. 339-343.

l'Europa del segle XIX tingueren el seu reflex en les ciutats mediterrànies, expressat precisament en forma de mobilitat de població, la qual es desplaça internament cap a les ciutats o bé vers l'exterior en cerca de millors escenaris vitals.³² La plena globalització de l'escenari mundial en el segle XX no estalvia protagonisme a les societats mediterrànies,³³ ans tot el contrari, com es fa evident amb els nous fluxos de mobilitat que s'afermen al Mediterrani en el pas cap al segle XXI.³⁴

Així, la mobilitat de gent i els nuclis urbans defineixen l'espai mediterrani. Sempre ha estat i és un mar que cal creuar d'una manera o altra i sota unes circumstàncies o altres, i aquest fet posa en relació les capitals, com conclou David Abulafia: «The history of the Mediterranean is also the story of the port cities of very varied political loyalties in which merchants and settlers from all over and far beyond gathered and interacted.»³⁵ No hi ha dubte, doncs, que la recerca transversal mitjançant un eix diacrònic que permeti actualitzar, verificar i confrontar aquest recorregut ha de contribuir a millorar el coneixement de les societats que secularment han vigoritzat el Mediterrani, des dels pernns configurats pels seus nuclis rectors i des de la mobilitat de la població, i a establir així les línies entre identitat i alteritat social.³⁶ El Mediterrani com a concepte de recerca no sols no s'ha exhaurit, doncs, sinó que ens exigeix fer-ne una revisió aprofundida amb eines renovades.

LA NOSTRA APORTACIÓ

L'Institut d'Estudis Catalans, com a acadèmia catalana de les humanitats i de les ciències socials que enclou, per tant, investigadors d'àrees ben diferents relacionades amb l'anàlisi de les ciutats mediterrànies, va acceptar el repte de promoure un apropament diacrònic i interdisciplinari a aquestes problemàtiques. Per això va organitzar, el novembre de 2011, el congrés Ciutats Mediterrànies: Civilització i Desenvolupament, amb el suport de l'Institut Europeu de la Mediterrània i la Union Académique Internationale. El congrés va permetre aplegar mig centenar d'especialistes internacionals i va culminar amb una publicació col·lectiva que

assenta les bases per a l'estudi dels problemes de la Mediterrània des del focus de les viles i ciutats mitjançant una perspectiva diacrònica.³⁷

L'esmentada trobada va esperonar una dinàmica de treball a escala internacional que va menar al fet que el 2015 la Union Académique Internationale aprovés el projecte de recerca «Les villes méditerranéennes: les facteurs de développement. Analyse diachronique, transversale et multidisciplinaire» (UAI-85), el lideratge del qual confià a l'Institut d'Estudis Catalans. Les reflexions endegades a fi d'emmarcar adientment els treballs del projecte permeteren precisar sis eixos que van esdevenir els objectius de la recerca en l'anàlisi de les ciutats en el marc urbà: l'articulació política i territorial; la morfologia urbana i la identitat social; la mobilitat i el desplaçament de persones; les dinàmiques econòmiques; les relacions culturals, religioses i diplomàtiques; i els recursos energètics i les alteracions climàtiques.

Dins d'aquest plantejament global i gràcies als projectes de recerca anuals finançats per l'Institut d'Estudis Catalans, es va avançar en una recerca sectorialitzada i centrada en els objectius. Primer es va indagar com cada vila o ciutat afaïçona el seu entorn, fins a configurar veritables i diversos models socials i polítics al llarg de la història. Diverses reunions científiques entre 2015 i 2016 culminaren aquestes anàlisis en l'obra col·lectiva *Ciutats mediterrànies: l'espai i el territori*.³⁸

Un cop emmarcada la funció rectora de les viles i ciutats sobre l'espai, era evident que calia centrar el mateix focus en la mobilitat de població, en coherència amb el raonament que relaciona la població amb el territori regit per les ciutats. Això permetia també que la perspectiva diacrònica i interdisciplinària del present projecte aportés noves eines al tractament de les tensions socials actuals.

Els treballs impulsats en aquesta línia culminaren en una reunió científica a Barcelona entre el 19 i el 21 de febrer de 2020, que aplegà prop d'un centenar tant d'acadèmics en les diverses àrees afectades com d'agents socials atents a les tensions actuals sobre la Mediterrània. En aquest context, després del discurs inaugural del demògraf Massimo Livi Bacci, s'endegaren les sessions atentes a l'anàlisi diacrònica, per tal d'analitzar la mobilitat i el desplaçament de persones en cada període històric. Mitjançant vint-i-cinc ponències pronunciades per destacats especialistes, es va poder reflexionar sobre les específiques mobilitats humanes que marcaren el Mediterrani a manera de palimpsest que, a cada període històric, reescriu la història dels homes i de les dones

32. Pierre GUILLAUME, «Las transformaciones sociales y económicas del siglo XIX», a Juan SALVAT (ed.), *Historia Universal*, vol. 8, Barcelona, Salvat Editores, 1980, p. 11-25.

33. Jean-Baptiste DUROSELLE, *Història universal contemporània*. Vol. 2: *Les relacions internacionals 1945-1978*, Barcelona, Edicions Universitàries Catalanes, 1982, p. 298-304.

34. Tahla JALAL, «Perspectivas migratorias regionales mixtas 2030», *Afkar/ideas* (Barcelona i Madrid), vol. 60 (2019), p. 16-19.

35. David ABULAFIA, *The Great Sea. A Human History of the Mediterranean*, Londres, Penguin Books, 2012, p. 643.

36. Medardus BREHL, Andreas ECKL i Kristin PLATT (eds.), *The Mediterranean «Other»-The «Other» Mediterranean*, Munic i Paderborn, Verlag Ferdinand Schöningh, 2019.

37. Antoni RIERA, Josep GUITART i Salvador GINER (eds.), *Ciutats mediterrànies. Civilització i desenvolupament*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015.

38. Flocel SABATÉ (ed.), *Ciutats mediterrànies. L'espai i el territori*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2020.

damunt de les aigües que entrelliguen les ribes. Aquesta visió comparativa va enriquir set debats, degudament guiats per tal de facilitar el contrast de parers entre especialistes de diferents períodes històrics i disciplines d'estudi. El passat menava així cap al present, no pas per cap pretensió teleològica sinó perquè podíem reconstruir la fressa dels homes i de les dones en les viles i ciutats en els temps precedents. A fi de preparar l'anàlisi del present, es portaren a terme algunes activitats com la presentació del monogràfic «Mediterranean Migration Research: Variable Focal Length» de la revista *Comparative Migration Studies*, coordinat per Ricard Zapata. Finalment, la problemàtica actual fou abordada mitjançant tres taules rodones que varen permetre reunir quinze destacats investigadors, agents socials, responsables de les administracions públiques i activistes involucrats en la gestió del repte migratori que marca el Mediterrani present. Les seves aportacions, combinades amb les de la resta de participants en el congrés, ja sigui com a ponents o com a públic interessat, proporcionaren importants reflexions sobre «Migracions, diversitat i desigualtat a la Mediterrània», «Tanatopolítica i refugiats: el fossar mediterrani» i «Mobilitat i reptes polítics a la Mediterrània».

Les aportacions d'aquestes taules rodones estan condensades en els quatre textos que configuren l'apartat «Taula rodona: migracions, refugiats i el repte europeu de la Mediterrània actual» de l'obra que teniu a les mans. Aquesta també recull vint-i-tres textos provinents de les ponències, més un text que contribueix a completar l'arc cronològic i conceptual, en tots els casos després de les avaluacions que actualment escauen

a les obres científiques sota la supervisió del comitè científic del projecte de recerca «Les villes méditerranéennes: les facteurs de développement. Analyse diachronique, transversale et multidisciplinaire» (UAI-85). L'obra presenta així els resultats d'una recerca volgudament diacrònica i interdisciplinària a fi d'anàlitzar la mobilitat i el desplaçament de població al Mediterrani des del focus de les seves viles i ciutats.

Aquesta culminació no hauria estat possible sense els treballs preparatoris del projecte i la trobada científica, efectuats sota la presidència de Joandomènec Ros (Institut d'Estudis Catalans), Josep Ferrer (Institut Europeu de la Mediterrània) i Nicholas John Sims-Williams (Union Académique internationale) i amb l'activa participació del comitè científic del congrés, format per Xavier Aragall, Maria Eugènia Cadeddu, Josep Canals, Àngel Casals, Andreu Domingo, Josep Guitart, Oriol Nel·lo, Antoni Riera, Roser Salicrú, Joan Sanmartí i jo mateix. Finalment, cal donar les gràcies al gabinet de presidència de l'Institut d'Estudis Catalans, amb Rosa Franquesa al capdavant, per la cura en la preparació dels actes acadèmics; a Pagès editors per l'atenta preparació del text; al Servei Científicotècnic de Cartografia i Sistemes d'Informació Geogràfica de la Universitat de Lleida per l'eficaç ajut cartogràfic quan ha calgut; i al meu assistent, el Dr. Albert Cassanyes, per la permanent i imprescindible ajuda en tot el procés. En culminació del treball realitzat, desitgem, en definitiva, oferir un llibre de recerca i anàlisi que aportï nous coneixements i que, alhora, contribueixi a obrir noves vies d'investigació sobre les societats mediterrànies.